

Jak se účastníme na politice?

Kateřina Vrablíková

V úvodu knihy jsme definovali demokracii jako vládu lidu. Z tohoto hlediska je politická participace způsob, kterým občané svoji demokratickou vládu realizují: účastní se voleb, jsou aktivní v politických stranách nebo podepisují petice. Politická participace je tak nutnou podmínkou demokracie (van Deth 2013). Bez politické participace, která zajišťuje spojení mezi zájmy občanů a politickými výstupy, demokracie fungovat nemůže (Verba, Schlozman, Brady 1995:1). Angažovanost občanů v politice se často považuje za indikátor vyspělosti a stability demokratického režimu (Norris 2002; Teorell 2006; Verba, Schlozman, Brady 1995; pro jiný názor viz Almond, Verba 1963). A právě nízká politická participace je zmiňovaná jako nedostatek fungování demokracie v České republice a ostatních postkomunistických zemích (Barnes 2006; Bernhagen, Marsh 2007; Hooghe, Quintelier 2014; Kostadinova 2003; Vrablíková 2009).

Existuje řada studií, které se snaží vysvětlit, proč jsou občané nových demokracií ve střední a východní Evropě mnohem méně aktivní v politice než občané tzv. starých demokracií. Prvotní vysvětlení, která odkazovala na chybějící zkušenosti s demokratickou politikou a nedemokratickou socializací většiny obyvatel v rámci komunistického režimu, se většinou nepotvrdila (Hooghe, Quintelier 2014; Letki 2004; Linek, Petrušek 2016). Nízká politická angažovanost občanů postkomunistických zemí má nejspíš původ v charakteru fungování porevoluční demokratické politiky: korupce, špatná kvalita a netransparentnost vlády, nízká soudržnost mezi politickými elitami a malá odpovědnost vůči občanům atd. (Hooghe, Quintelier 2014; Linek, Petrušek 2016; Vrablíková 2017:159). Cílem této kapitoly je se podrobněji podívat na politickou participaci v České republice. Jak čeští občané participují na politice? Jaké využívají aktivity? Jak se vyvíjela politická participace od roku 1989? Je i v Česku on-line politický aktivismus novou důležitou formou politického zapojení občanů?

V návaznosti na současnou debatu o tom, co politická participace vlastně znamená, tato kapitola nejprve představí konceptualizaci a měření politické participace. Následně se analyzá zaměří na diverzitu repertoáru politických

aktivit, které jsou občany k politické participaci využívány. Zvláštní pozornost bude věnovaná on-line politickým aktivitám, které dnes představují nej důležitější směr rozvoje politické participace. V další části ukážeme, jak se změnila politická angažovanost od roku 1989 do současnosti.

7.1. Jak definovat politickou participaci?

Způsobů, kterými se lidé účastní politiky, je celá řada (Dalton 2008); Theocharis, van Deth 2016; van Deth 2014; Norris 2002). Společně s účastí ve volbách, angažovaností v politických stranách, kontaktováním politiků jsou v současnosti prakticky klasickými formami politické participace i účast na demonstracích a stávkách. Od dob, kdy se politická participace začala ve 40. letech minulého století zkoumat, dochází k postupnému rozšiřování repertoáru politických aktivit. Víceméně každýých dvacet let se objeví nějaká nová forma jednání, kterou začne významnější část populace používat k ovlivňování politiky (van Deth 2001: 6). Mezi tzv. nové formy politické participace se v současnosti počítají spíše kreativní nebo expresivní typy aktivit, jako je politický aktivismus na sociálních médiích (Facebook či Twitter) nebo aktivismus využívající uměleckých výrazových prostředků (politické divadlo nebo tanec, tzv. flash mob) (Bennett, Segerberg 2013; De Moor 2017; Lee 2015; Micheletti, McFarland 2011; Theocharis 2015).

Rozmanitost forem politické angažovanosti vedla nedávno k debatě o tom, co vlastně politická participace je a jaké typy aktivit za ni považovat (van Deth 2014; van Deth 2001; Hooghe, Hosh-Dayrican, van Deth 2014; Fox 2014; Theocharis 2015; Teorell, Torcal, Montero 2007; Warren 2002; Gibson, Cantijoch 2013). Je „lajkování“ politických statusů na Facebooku politickým chováním, nebo jde spíše o vyjádření politického názoru? Podobným případem je například pití *fair trade* kávy nebo nakupování ekologických výrobků šetřením k přírodě. Je to politická participace, nebo se jedná o něco jiného? Odpověď na tyto otázky a definice toho, co je politická participace, jsou důležité, protože zásadně ovlivňují to, jak hodnotíme stav současných demokratických cílů. Řada studií totiž ukazuje, že četnost využití tradičních forem účasti v politice spojených s volbami a politickými stranami v demokratických zemích v posledních dekáдах klesá nebo stagnuje a mladé generace tyto formy moc nevyužívají (Blais, Rubenson 2013). Naopak právě největší formy politické angažovanosti, jako jsou protest, aktivismus na sociálních sítích nebo politický konzumerismus, jsou aktivitami, jejichž oblíbenost roste a využívají je především mladší lidé (Micheletti 2003; Bennett, Segerberg 2013). Pokud politickou participaci vnímáme klasicky a budeme sledovat jen tradiční aktivity,

bude naše hodnocení vývoje angažovanosti občanů v demokratické politice pravděpodobně pesimistické (Pharr, Putnam 2000; Putnam 2000). Naopak, pokud budeme do politické participace počítat i nové formy politického vyjadřování, výsledný obrázek bude mnohem optimističtější (Cain, Dalton, Scarrow 2006; Dalton 2008b; Marsh, Akram 2015).

Existuje několik všeobecně přijímaných definičních kritérií politické participace (Teorell, Torral, Montero 2007; van Deth 2014; Verba, Schlozman, Brady 1995: 38; Vráblíková 2008):

(1.) Za politickou participaci se většinou považuje uskutečnění určité politické aktivity, tj. pozorovatelné chování, a ne postoje k uskutečnění dané aktivity (jako např. schvalování určitých politických aktivit anebo záměr se politicky angažovat, tzv. participační potenciál). I když postoje ohledně politických aktivit a uskutečnění daných aktivit spolu souvisí, jedná se o dva různé fenomény, které se od sebe teoreticky i empiricky liší.

(2.) Politická participace musí zároveň být dobrovolná, tj. nesmí být vynucená zákonem nebo neúčast nesmí být spojená s neúměrnou hrozbou penězkuce. Toto kritérium prakticky vyřazuje z politické participace aktivity, které jsou někdy vynucovány v rámci nedemokratických režimů. Naopak povinná volební účast, která se používá v některých demokraciích, se obecně chápe jako aktivita, která kritérium dobrovolnosti splňuje. I když účast je povinná, samotný akt volby – vhození platného hlasovacího lístku anebo hlasování pro konkrétní politickou stranu – povinný (formálně ani prakticky) není (van Deth 2014: 17).

(3.) Za politickou participaci se označují aktivity typicky vykonávané řadovými občany, a ne politické činnosti spojené s profesionální politikou anebo kvazi-profesionálním aktivismem lidí z sociálních hnutí, delegátů občanské společnosti nebo členů městského zastupitelstva (Teorell, Torral, Montero 2007; van Deth 2014; Vráblíková 2008). Základní ideu tohoto kritéria můžeme vidět v konceptuálním rozdílu mezi úrovní národní populace všech občanů a úrovní politických elit a rozdílnou rolí, kterou tyto dvě skupiny hrají v politickém procesu. Role politických elit spočívá v reprezentaci a mobilizaci řadových občanů, lidé jako zdroj veškeré moci je elitami reprezentováni, mobilizováni a účastní se politiky (Abramson, Claggett 2001, pro opačný argument viz Theocharis 2015). Z tohoto důvodu tak například kandidatura ve volbách za politickou participaci běžně považovaná není, protože je to aktivita vykonávaná politiky, nikoliv běžná činnost řadových občanů. Volení, navíc opak, je činnost, která je dostupná všem a je běžně vykonávaná řadovými občany, kteří nemusí nutně být politiky. Podobně se chápeou třeba podpis petice nebo demonstrace. Připojení podpisu pod určitou petici nebo účast na demonstraci jsou aktivity dostupné řadovým občanům, naopak napsání textu

petice nebo zorganizování demonstrace jsou aktivity lidí a více angažovaných aktivistů sociálních hnutí a běžně se za politickou participaci nepovažují (Vráblíková 2008: 383).²⁹

(4.) Aby byla dobrovolná aktivita řadových občanů považovaná za politickou participaci, je potřeba, aby tato činnost měla politický charakter. Obecně se politický charakter politické participace chápe jako ovlivnění nebo úmysl ovlivnit politiku, tedy jako snaha prosadit určité politické požadavky (Teorell, Torral, Montero 2007). Zaměřenost na ovlivnění politiky je kritérium, které odlišuje zejména expresivní formy politické participace, jako je kontaktování politiků nebo nošení politických odznaků, od ostatních forem politické komunikace nebo od politické informovanosti, jako je například diskutování politiky mezi přáteli nebo sledování politických zpráv v médiích (Rojas, Puig-i-Abri 2009; Štětka, Mazák 2014; Teorell, Torral, Montero 2007; van Deth 2014; Verba, Schlozman, Brady 1995: 40; pro opačný názor viz Boyle et al. 2006; Gil de Zúñiga, Molyneux, Zheng 2014). Politická diskuse s kolegovou v práci nebo čtení zpráv o politice v novinách nejsou politickou participací, protože primárním cílem těchto aktivit není ovlivnit politiku a prosadit určité politické požadavky.

Tato čtyři definiční kritéria politické participace – 1) dobrovolná 2) aktivita 3) řadových občanů 4) s cílem ovlivnit politiku – jsou víceméně nekontroverzní a obecně přijímaná (Teorell, Torral, Montero 2007; van Deth 2014; Verba, Schlozman, Brady 1995). Hlavní výzva spojená s definicí politické participace v současnosti spočívá v tom, jak přesně definovat čtvrté kritérium – politický charakter politické participace, tj. ovlivnění nebo úmysl ovlivnit politiku. Problém je v tom, že se v dnešní době k účasti v politice využívají činnosti, které dříve neměly politickou konotaci anebo nejsou chápány výlučně jako nástroj ovlivňování politiky. Vezmeme na příklad politický konzumerismus – nákup nebo bojkot určitého zboží z politických důvodů. Jak rozlišit obvyčejné nakupování od politického nakupování, kterým lidé chtějí promlouvat a také promlouvají do politiky, která je zde chápána široce jako věci veřejného zájmu, nejen jako politika spojená se státem? Jak rozlišit soukromou politickou konverzaci od situace, kdy vyjadřování politických názorů má za cíl ovlivnit politiku a stává se politickou participací? Tato otázka se u klasických politických činností, jako je účast ve volbách nebo aktivita v politických stranách, řešit nemusí, protože to jsou činnosti, které jsou politice

²⁹ Zajímavá nové formy politické participace, jako je online aktivismus, ukazují, že konceptuální rozlišení mezi aktivitami politických elit (reprezentace a mobilizace) a aktivitami řadových občanů (politická participace) může být obtížné (Rojas, Puig-i-Abri 2009; Theocharis 2015). Mobilizaci a participační dimenze (chápaná jako ovlivnění politiky) u expresivních aktivit do určité míry splývají.

kyými aktivitami *sui generis*, tj. jsou ze své podstaty vždy politické (van Deth 2014).

Jak určíme, že se jedná o politickou aktivitu, která má za cíl ovlivnit politiku? Van Deth (2014) představuje způsob, jak zachytit politický charakter politických aktivit, aniž bychom ztratili konceptuální rozlišení od nepolitických aktivit. Jedná se o hierarchicky uspořádanou soubornost tří definičních kritérií: Klasifikace dané aktivity jako politické postupuje ve třech po sobě následných krocích. Pokud aktivita nesplní podmínky prvního kroku, aplikuje se kritérium kroku druhého atd. Tři klasifikační kritéria lze shrnout ve třech otázkách:

(1.) Odehrává se daná aktivita v rámci tradičních politických institucí vlády nebo státu? U činnosti jako je volení nebo kontaktování zvolených politiků, je odpověď kladná a aktivita se počítá jako politická. U aktivit, jako je demonstrace za práva homosexuálů nebo petice proti výstavbě továrny s kromou firmou, je odpověď záporná, což znamená, že se přistoupí k druhé otázce.

(2.) Je aktivita jasně zaměřená na ovlivnění politiků nebo na řešení společenských problémů? V případě demonstrace za práva homosexuálů anebo podpisu petice proti výstavbě továrny je odpověď kladná – tyto aktivity mají ovlivně na cíl ovlivnění témat, která spadají do rozhodnutí státu a týkají se společenských otázek, takže můžeme tyto aktivity počítat jako politickou participaci. Ale například u vegetariánství je odpověď nejasná. U některých činnostech se jejich politický charakter nedá určit podle toho, na jaké cíli nebo politického aktéra daná aktivita cílí. Někteří lidé chápou vegetariánství jako protest proti násilí na zvířatech, jiní neví maso ze zdravotních důvodů a jejich vegetariánství se ovlivnění společensko-politických problémů netýká. Zde přichází na řadu poslední, třetí otázka.

(3.) Je aktivita chápána tak, že jejím cílem je ovlivnit politiku nebo se tato aktivita odehrává v politickém kontextu, který tyto cíle vyjadřuje? Ve třetím bodě se tak pro rozlišení politického charakteru dané činnosti zkoumá její expresivní charakter, tedy jestli je daná aktivita interpretovaná jako činnost, která má ambice ovlivnit politiku. Tato politická interpretace může být určité činnosti přisuzovaná buď samotnými aktéry anebo širším kontextem, ve kterém se činnost odehrává. Pokud například lidé tvrdí, že motivem jejich vegetariánství je protest proti násilí na zvířatech, považuje se jejich vegetariánství za politickou participaci. Pokud ale sami tomu, že není maso, politické motivy nepřipisují, jejich vegetariánství se jako politická participace nepočítá. Podobně funguje i celkový politický kontext dané aktivity. Například růžová čepice běžně žádný politický význam nemá. V kontextu amerických prezidentských voleb, kdy miliony lidí protestovali proti zvolení Do-

nalda Trumpa prezidentem v rámci Pochodu žen na Washington 21. ledna 2017, má pletená růžová čepice („pussy hat“) jasný politický význam a nošení takové čepice je vyjádřením protestu proti sexismu. Podobně se chápe kontext sociálních médií, jako je Facebook nebo Twitter. Podle některých autorů právě expresivní charakter aktivit na sociálních sítích, který spočívá ve veřejném vyjadřování politických názorů a požadavků, zařazuje tyto aktivity do kategorie politické participace a rozlišuje je tak od ostatních forem politické komunikace, jako je soukromá diskuse o politice (Rojas, Puig-i-Abri 2009: 906; Štětka, Mazák 2014; jiný názor viz Theoharis 2015; Gil de Zúñiga, Moyneux, Zheng 2014).

Zásadním momentem van Dethovy (2014) konceptualizace politického charakteru aktivit je pořadí daných otázek. Na příklad volení nebo podpis petice jsou politickými aktivitami bez ohledu na to, jestli je samotní aktéři nebo jejich okolí vnímá jako způsob vyjádření politických motivů, protože tyto aktivity už splňují dvě předchozí kritéria. Nemůže se tak stát, že bychom například účast v komunálních volbách, kterou někteří voliči nepovažují za politicky motivovanou aktivitu, přestali chápat jako politickou participaci. Třetí kritérium politické interpretace se tak týká jen aktivit, které nejsou primárně politickými činnostmi, ale mohou být k politické participaci využity. Na základě výše uvedených kritérií tak lze politickou participaci definovat jako dobrovolnou aktivitu řadových občanů, která se odehrává v kontextu státních institucí, je zaměřená na ovlivnění politiků či řešení společenských problémů anebo je chápána jako způsob, kterým se určité politické cíle a požadavky vyjadřují.

Vedle konceptuální definice politické participace je také důležitá otázka měření a výběru konkrétních aktivit, které se jako indikátory politické participace mají zkoumat. Standardně se v dotazníkových šetřeních sleduje několik položek, které zachycují nejvíce používané aktivity reprezentující zejména klasické typy politické participace, jako protest nebo kontaktování politiků. Nedávný výzkum Theoharise a van Detha (2016) se zaměřil na zkoumání toho, jaké existují nejrůznější aktivity, které lidé využívají k politické participaci. Vedle předem definovaného seznamu 16 politických aktivit¹⁰ se Theoharis a van Deth zeptali v dotazníkovém šetření německé populace na otevřenou otázku, která vybězela respondenty, aby sami vyjmenovali aktivity, kterých se v posledním roce účastnili a které považují za politickou participaci. Výsledky ukázaly, že seznam 16 politických aktivit, které jejich výzkum

¹⁰ Jednalo se o položky jako darování peněz politické organizaci, nakupování nebo bojkotování produktů z politických důvodů, kontaktování, aktivity v politických stranách a politických organizacích, politický aktivismus na sociálních médiích, komunitní aktivismus, podpis petice nebo účast na politickém mítinku či účast na demonstraci (Theoharis, van Deth 2016).

definoval předem, poměrně dobře mapuje existující spektrum běžně používaného repertoáru politických činností. Pouze pět procent respondentů uvedlo nějakou další aktivitu, která nepatřila do dříve vyjmenovaných 16 politických činností. Navíc těmto novým aktivitám nedominovala jedna nebo dvě nové politické činnosti, ale jednalo se o nejružnější typy aktivit, jako je balóňkový happening na podporu práv gayů nebo zkrášlování města sázením květin na veřejných prostranstvích. Další analýza také ukázala, že tyto ostatní předem nspecifikované aktivity ani netvoří nový typ politické participace, ale spadají do již existujícího typu protestního politického aktivismu. Celkově tak lze říct, že i když se politickou participací může teoreticky stát jakákoliv původně nepolitická aktivita, stále existuje určitý ohraničený korpus aktivit, které významná část populace používá k politické participaci.

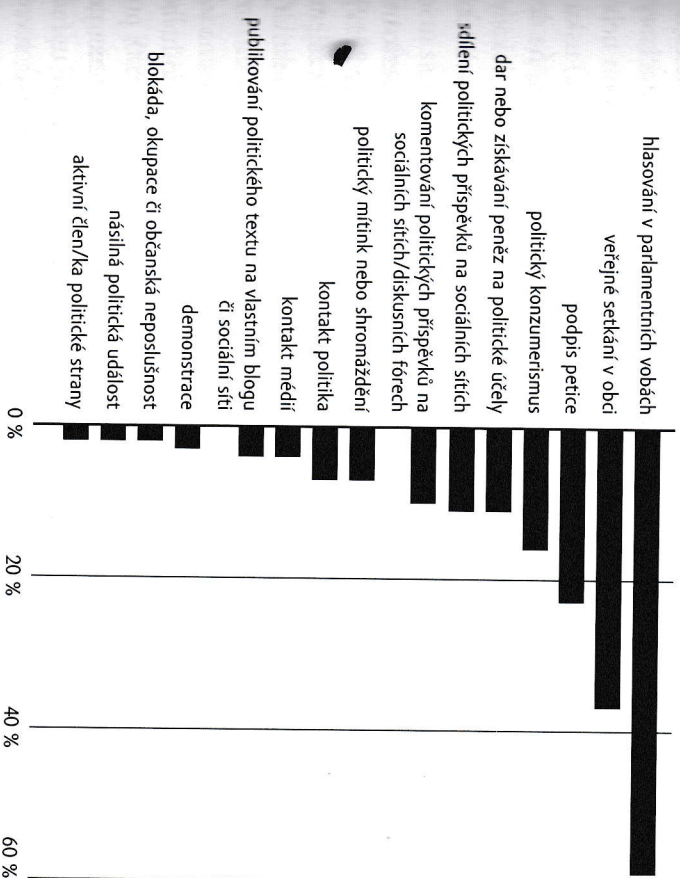
7.2. Repertoár politických aktivit

Jaká je politická participace českých občanů a jak se liší napříč nejružnějšími politickými aktivitami? Dotazníkové šetření ISSP 2014 umožňuje analýzu širokého počtu politických aktivit. Jeho česká verze je navíc poměrně unikátní, protože sledovala celkem patnáct různých politických aktivit. Vedle tradičních typů politických činností zjišťovalo šetření ještě účast na řadě politických aktivit prováděných na sociálních sítích, jako je Facebook, Twitter anebo YouTube. Výzkum také sledoval radikální formy politického aktivismu.

Graf 7.1. ukazuje procento české populace, které se v posledních 12 měsících účastnilo sledovaných politických aktivit anebo se účastnilo voleb do Poslanecké sněmovny v roce 2013. Jak je vidět v grafu, jedinou politickou aktivitou, ve které se účastní více než polovina občanů je hlasování ve volbách. Účast ve volbách je i v jiných zemích nejčastější aktivitou. Parlamentní volby jsou nejdůležitější spojnici mezi občany a politiky (rozhodují o zastoupení stran v parlamentu a zprostředkované o vládě) a jsou poměrně snadnou aktivitou (konají se přibližně jednou za čtyři roky, účast ve volbách zabere jen málo času a není nijak náročná).

Graf 7.1. dále ukazuje, že valná většina lidí se v politice krom volení neangažuje. Žádná z dalších politických aktivit nedosahuje ani čtyřicetiprocentní účasti. Po volení je druhou nejčastější politickou aktivitou aktivismus na komunální úrovni: 37 procent lidí uvedlo, že se zúčastnilo veřejného setkání souvisejícího s životem v jejich obci. Obecně se vyšší míra tohoto aktivismu, která je patrná i mimo Českou republiku, vysvětluje poukazem na to, že lokální problémy a témata, jako je například otázka výstavby obchvatů města, jsou lidem bližší, nejsou nutně ideologicky politizovaná či vyhraná

Graf 7.1. Politická participace v české společnosti v letech 2013/4 (procenta)

Zdroj: ISSP 2014, vážená data. Hlasování v parlamentních volbách zvažujeme oficiální volební účast ve volbách do Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR v roce 2013.

Poznámka: Procento lidí, kteří odpověděli, že danou aktivitu uskutečnili v posledních 12 měsících. U položky „aktivní člen/ka politické strany“ procento lidí, kteří odpověděli, že jsou členem/kou a jsou ve straně aktivní.

A mají pro jejich každodenní život důležitější význam a mohou je snáze ovlivnit než otázky „velké politiky“, jako je třeba reforma důchodového systému. Tento rozdíl je dobře vidět v porovnání s mnohem nižším počtem lidí, kteří se účastnili politického mítníku nebo shromáždění (pouze sedm procent).

Téměř čtvrtina lidí podepsala v roce 2013 petici. Petice je obecně nejčastěji používanou protestní aktivitou, protože je nejméně náročná: není příliš konfrontační, nevyžaduje přítomnost všech účastníků na jednom místě ve stejnou dobu a připojení podpisu pod petici je otázkou jen několika sekund. Další relativně využívanou formou politické participace je politický konzumerismus: 16 procent lidí bojkotovalo anebo naopak nakoupilo určité výrobky z ekologických, politických anebo etických důvodů. Politický konzumerismus patří mezi aktivity, které začaly být více využívanou formou politické participace poměrně nedávno. Jedenáct procent lidí také darovalo nebo získávalo peníze na politické účely.

Novějším a stále více oblíbeným typem politické participace jsou nejružnější politické aktivity na sociálních sítích jako Facebook nebo Twitter. Graf

7.1. ukazuje, že kolem deseti procent české populace sdílelo nebo komentovalo příspěvky na sociálních sítích. Méně lidí pak deklarovalo přímé kontakto-
vání politiků (7 procent) nebo médií (4 procenta), aby vyjádřilo své názory. Stejně množství lidí pak publikovalo politický text na vlastním blogu nebo sociální síti (4 procenta). Jen zlomek populace (ne víc než 3 procenta) uskutečnil ostatní klasické „off-line“ nevolební politické aktivity jako účast na demonstraci nebo občanská neposlušnost v podobě násilné události či blokády. Nejméně lidí se angažovalo v politických stranách – aktivní účast v politické straně deklarovala jen 2 procenta populace.

Existuje řada způsobů, jak zkoumat strukturu politického repertoáru a vztah mezi jednotlivými politickými aktivitami (Albacete 2014; Oser 2017). Tato kapitola se zaměřuje pouze na hlavní věcnou otázku, která je se vzájemným vztahem jednotlivých politických aktivit spojená: mají některé aktivity výlučný charakter anebo se spíše doplňují? Někteří autoři totiž varují, že rozvoj nekonvenčních politických aktivit, jako je protest anebo aktivismus na sociálních sítích, může podryvat klasické politické aktivity, jako je volení nebo aktivita v politických organizacích (Pharr, Putnam 2000; Putnam 2000; pro shrnutí viz Theoharis, Deth 2016; van Deth 2011). Jelikož jsou čas a energie, kterou lidé mohou věnovat politice, omezené, existuje obava, že lidé upřednostní snazší politické aktivity na úkor klasických politických aktivit, které, i když jsou náročnější, mají mnohem větší potenciál politiku ovlivnit. Empirické výzkumy tyto obavy nepodporují (Albacete 2014; Dalton 2014; Norris 2002; Teorrell, Torcal, Montero 2007; van Deth 2011; Vráblíková 2017: kap. 7). Ukazuje se, že jednotlivé aktivity politické participace bud spolu na individuální úrovni pozitivně korelují anebo spolu nesouvisí a často také mají kumulativní charakter. To znamená, že uskutečnění jedné aktivity nevede k poklesu vykonávání jiné aktivity a že když lidé vykonávají některé z náročnějších a méně častých forem aktivit, tak spolu s nimi většinou používají i ostatní, snazší a více rozšířené politické činnosti.

Česká data ISSP 2014 tento závěr také potvrzují. Korelace mezi jednotlivými položkami je ve většině případů kladná (i v případě politických aktivit na sociálních sítích) anebo žádná (v případě hlasování ve volbách a účasti na demonstraci nebo přímé akci). Zároveň platí, že lidé, kteří vykonávají nevolební politické aktivity, se častěji účastní voleb než lidé, kteří tyto ostatní politické činnosti nevykonávají. Například lidé, kteří se účastnili veřejného setkání v obci, darovali peníze anebo byli politicky aktivní na sociálních sítích, deklarovali větší volební účast než lidé, kteří tyto další politické aktivity nevykonávali. Důležité je, že u žádné z dalších politických činností také neexistuje to, že by aktivisté používající určitý typ aktivity měli nižší volební účast než lidé, kteří tyto aktivity nevykonávají. Toto zjištění platí i pro aktivity, jako

jsou přímé akce nebo demonstrace. Obecně tak lze říct, že lidé spíše kombinují různé politické aktivity, než že by je využívali jako navzájem výlučné alternativy toho, jak mohou ovlivňovat politiku.

7.3. Vývoj politické participace v čase

Jak se politická participace vyvíjela v novodobé historii České republiky? Během sametové revoluce došlo k výjimečně vysoké politické mobilizaci. Po celém Československu se na konci roku 1989 konaly masivně navštěvované demonstrace (Glenn 2003). Prvních demokratických voleb, které se uskutečnily na jaře roku 1990, se zúčastnilo 97 procent oprávněných voličů (Linek 2013). Podobně vypadal přechod k demokratickému režimu i v některých ostatních zemích komunistického bloku. Zejména v bývalém východním Německu, ale také třeba v Bulharsku se lidé účastnili generálních stávek a volební účast byla běžně kolem 90 procent (Kostelka 2014).

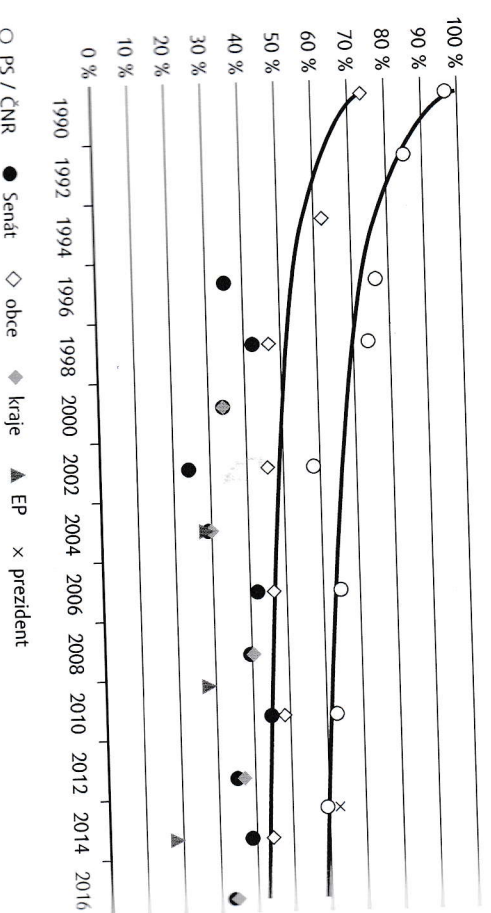
Krátce po demokratické tranzici a prvních svobodných volbách politická angažovanost v Československu a v ostatních postkomunistických zemích klesla. Vysoká politická mobilizace z počátku devadesátých let se tak jeví jako krátkodobý extrém spojený s výjimečností situace změny režimu. Podle některých byl tento revoluční výkyv nahrazen opačným trendem k výrazně politické neangažovanosti. Řada autorů tvrdí, že s tím, jak se ukázalo, že se politická a ekonomická situace v nových demokraciích nevyvíjí tak dobře, jak si původně lidé představovali, se dostavil obecný pocit zklamání a lidé na politiku zanevřeli (Catterberg, Moreno 2006; Herman 2016; Inglehart, Catterberg 2002; Kostadinova 2003; Kostadinova, Power 2007; Linek 2010; Mishler, Rose 1997; Munck 1993; Ruesschemeyer, Ruesschemeyer, Wittrock 1998; Tsunaneanu 2009). Revoluční extrémně vysokou participaci tak podle nich nahradila politická apatie a skepticismus.

Tuto interpretaci o zklamání z postrevolučního politického vývoje podporuje především vývoj volební účasti, která po prvních svobodných volbách začala skoro ve všech zemích bývalého komunistického bloku výrazně klesat (Kostadinova 2003; Kostelka 2014; Pacek, Pop-Eleches, Tucker 2009). Podle jiné interpretace byl ale tento pokles volební účasti součástí celosvětového poklesu účasti, ke kterému v posledních dekáдах dochází (Blais 2007: 624) a který byl navíc v postkomunistických státech koncentrovány do kratšího období (Linek 2013: 15–16; Kostelka 2017). Vývoj účasti v parlamentních volbách v Česku téměř dokonale kopíruje celkový trend, který se ohledně účasti objevuje v postkomunistických státech. Graf 7.2. ukazuje, že k největším propadům volební účasti došlo v 90. letech a že od počátku 21. století se účast

ve sněmovních volbách největšíinou pohybuje kolem 60 procent (Linek 2013: 17–18). Podobný trend vykazuje i vývoj volební účasti v komunálních volbách. Volební účast v těchto volbách se snížila ze 74 procent v roce 1990 na 47 procent v roce 1998 a od té doby se v každých volbách pohybuje pod hranicí 50 procent. Volby do ostatních institucí, jako je Senát nebo krajská zastupitelstva, se v klíčovém období první poloviny devadesátých let nekonaly a první volby do těchto institucí se uskutečnily už v době celkového poklesu volební účasti.

Graf 7.2. Vývoj volební účasti v České republice

Zdroj: Český statistický úřad (www.volby.cz).

Sledování vývoje ostatních forem politické participace je složitější. Na rozdíl od volební účasti, která je měřena na základě počtu odevzdaných hlasů v daných volbách a tyto údaje jsou uchovávané a veřejně dostupné, neexistuje pro ostatní formy politické participace, jako je účast na demonstračních nebo kontaktování politiků, podobně kvalitativní a snadný nástroj, kterým by se dal sledovat její vývoj v čase od roku 1989. Většina dostupných studií, které ukazují dramatický pokles využití nevolebních forem politické participace v České republice a regionu postkomunistických zemí, obecně používá data z dotazníkových šetření Světové a Evropské studie hodnot (World Value Survey/WVS a European Value Study/EVS) (Barnes 2006; Bernhagen, Marsh 2007; Inglehart, Catterberg 2002). S těmito daty jsou ale spojeny dva hlavní problémy. Zaprvé, tato data existují pouze pro tři měření ve dvaceti letech období od roku 1990 do 2010, což z hlediska k tomu, že nevolební participace vykazuje velké krátkodobé výkyvy a že mělo k největšímu poklesu

ložit právě v tomto období, neposkytuje dostatečné množství dat k určení dlouhodobého časového trendu.

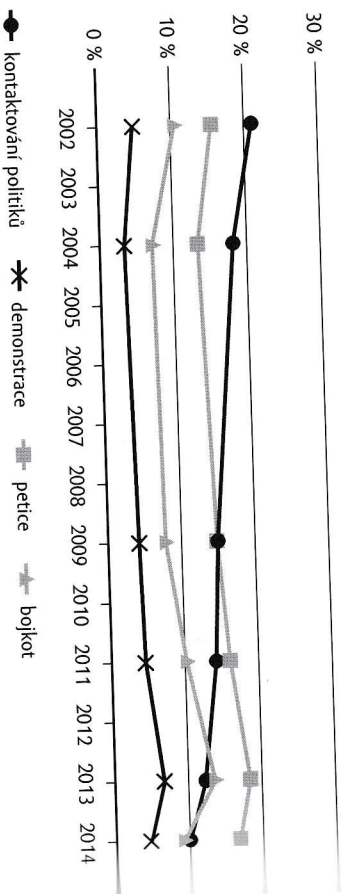
Druhým problémem je charakter otázek na politickou participaci v dotazníku WVS/EVS. Nabízená kategorie odpovědi na otázku, jestli se lidé účastnili demonstrace nebo podepsali petici, má formu „uskutečnil/a někdy v minulosti“, čímž se prakticky ztrácí možnost časového srovnání. Například lidé, kteří se v roce 1989 účastnili demonstrace a v roce 1990 odpověděli v dotazníku, že se někdy v minulosti účastnili demonstrace, by měli uvést stejnou odpověď i v roce 2000, i když se od roku 1990 žádné další demonstrace neúčastnili. Existující data z WVS/EVS, která ukazují, že účast na demonstrační během čtyř let (1991–1995) poklesla o dvacet procent, v následujících čtyřech letech (1995–1999) vzrostla o 16 procent a za devět let (1999–2008) zase klesla o 17 procent, této interpretaci logicky odporují. Celkově tak není jasné, jak respondenti otázku chápou a co odpověď „někdy v minulosti“ vlastně měří.

Kvůli nedostupnosti vhodných dat z dotazníkových šetření tak Graf 7.3. znázorňuje časový vývoj několika dnes už klasických nevolebních politických aktivit pouze od roku 2002. Konkrétně zde vidíme procento lidí, kteří uvedli, že podepsali petici, demonstrovali, kontaktovali politiky anebo bojkotovali produkty v posledních 12 měsících před uskutečněním dotazníkového šetření. Graf 7.3. ukazuje, že v období 2002 až 2014 k výrazným změnám ve sledovaných politických aktivitách nedošlo. Z hlediska pohledu celkové národní populace se míra využívání jednotlivých aktivit v čase příliš nemění (v řádu dvou nebo tří procent) a jednotlivé aktivity spíše oscilují kolem stabilní úrovně politické angažovanosti. Česká republika se v tomto ohledu příliš neliší od ostatních demokracií. Participace na těchto politických aktivitách ve stejném časovém období vykazuje ve většině ostatních zemí podobný průběh (Vráblíková 2017: 45). Časový vývoj nevolební politické participace má z hlediska krajského časového období (zde cca deseti let) obecně většinou formu krátkodobých a malých fluktuací, které nejsou pohledem celkové národní populace a dotazníkových šetření dobře zachytitelné.

Výjimkou se zdá být míra kontaktování politiků, která postupně a výrazněji klesala z původních 21 procent v roce 2002 na 10 procent v roce 2014. Na základě dostupných dat není možné určit, proč zrovna tato aktivita vykazuje trend odlišný od ostatních politických činností. Dalo by se spekulovat, že tento vývoj může souviset s rozvojem alternativních forem toho, jak občané a politici navzájem komunikují. Je možné, že s rozvojem sociálních sítí, jako je Facebook nebo Twitter, lidé postupem času využívají pro komunikaci s politiky spíše těchto platforem než přímého kontaktu, jako třeba telefonátu anebo zaslání dopisu nebo emailu. Podobný trend totiž ukazuje Li-

Graf 7.3. Vývoj nevelební politické participace v České republice podle dotazníkových šetření

Zdroj: Data pochází z dostupných vln Evropského sociálního výzkumu (ESS).

Poznámka: Nevelební politické aktivity zvažují vážený podíl lidí, kteří deklarovali uskutečnění daných aktivit v posledních 12 měsících.

nek (2013: 133) v případě toho, jak politici kontaktují občany. Kontaktování občanů kandidáty během volební kampaně pokleslo z 30 procent kontaktovaných občanů ve volbách 2002 na pouhých 10 procent ve volbách v roce 2010 (Linek 2013: 133). Podobně Štětka a Mazák (2014) ukazují, že sociální média jako Facebook začala být relativně hojně využívanou formou zapojení občanů do předvolební kampaně v roce 2013 a lidé je využívali jako doplněk k ostatním off-line politickým aktivitám.

Obecně lze také předpokládat, že používání nových forem politické participace, jako je třeba právě politický aktivismus na sociálních sítích, ve sledovaném období posilovalo. Bohužel ale longitudinální data z dotazníkových šetření ohledně účasti na nových formách politického aktivismu nejsou dostupná. Nelze tak nárůst těchto aktivit zachytit a prozkoumat vztahy mezi časovým vývojem politického aktivismu na sociálních sítích a kontaktem s politiky. Výše zmíněné zjištění, že se tyto aktivity nevyplňují na úrovni jednotlivců v jednom časovém období, totiž nutně neznamená, že jejich agrogovaný vývoj v čase spolu nemůže negativně souviset.

Z hlediska historického vývoje politické participace v České republice a její výrazné změny v čase se jako nejdůležitější moment jeví období devadesátých let. Jak ukázal vývoj volební účasti, v tomto období došlo ke čtyřicetiprocentnímu poklesu volební účasti, která se od té doby usadila na výšce téměř stabilní hodnotě. Podobně většina autorů, kteří mluví o nahrazení původně vysoké nevelební politické angažovanosti politickou apatií, zasazuje tento proces do počátku devadesátých let. Abychom zachytili vývoj nevelební politické participace v České republice od roku 1989, použijeme analýzu

protestních událostí (Koopmans, Ruucht 2002), která se na politický aktivismus dívá z jiného úhlu pohledu než dotazníková šetření. Tento typ analýzy se hojně využívá ve studiích sociálních hnutí pro zachycení agregovaných změn úrovně protestu. Obecně se jedná o obsahovou analýzu novinových článků, které zachycují uskutečněné kolektivní politické události. I když novinyové články pravděpodobně neobsahují úplně všechny demonstrace nebo pochody, předpokládá se, že většímu události významnějšího charakteru měla zachytit. Tato metoda je vhodná zejména pro popis vývoje protestu v čase, protože na rozdíl od dotazníkových šetření umožňuje pokrytí historických časových období a potenciální selektivita (např. nezachycení malých a nevyřazených protestních událostí) se v čase příliš nemění, takže je možné sledovat časový trend.

Je třeba si nicméně uvědomit, že data o protestních událostech se dívají na politickou participaci z jiného úhlu pohledu než data pocházející z dotazníkových šetření, která se ptají reprezentativního vzorku českých občanů, zda uskutečnili danou aktivitu. Data o protestních událostech sledují pouze protest, nikoliv ostatní typy politických aktivit (jako je např. kontaktování politiků nebo politický konzumerismus). Zároveň je zde protest konceptualizován primárně z pohledu události, a ne z pohledu jednotlivců, jako v dotazníkových šetřeních mezi občany. Znamená to mimo jiné, že stejný člověk se může účastnit několika demonstrací po sobě a objeví se tak v těchto datech vícekrát. Data z protestních událostí tak nejsou schopná distribuovat účastníky na individuální úrovni sledovat. Naopak výhodou oproti dotazníkovým šetřením je možnost zjistit datum konání demonstrace a témata, kterých se demonstrace týkala, což zase nejsou běžně sledované informace v dotazníkových šetřeních. Zjednodušeně řečeno, analýza protestních událostí říká, jak jsou protest a jeho velikost v čase a prostoru rozšířené, dotazníková šetření zase ukazují, kolik a jací lidé se v daném časovém období nějakého protestu zúčastnili.

Graf 7.4. znázorňuje vývoj počtu uskutečněných demonstrací podle tématu a počtu účastníků na těchto demonstracích; údaje jsou založené na datech pocházejících ze zpráv, které byly uvedeny v archivu České tiskové kanceláře.³¹ Horní část grafu znázorňuje počet účastníků a účastnic na demonstracích od roku 1989 do roku 2010. Jak víme, období sametové revo-

³¹ Data pocházejí z výzkumu Kolektivní jednání a protest ve středovýchodní Evropě (Cisár, Navrátil 2015). Zprávy zachycující demonstrace v období 1988–2010 byly vyhledány v elektronickém archivu CTK pomocí 22 klíčových slov indikujících kolektivní události a následně manuálně vybrány (odstraněny zprávy, které se netýkaly kolektivních událostí, odstraněny duplikáty atd.) a kódovány do několika proměnných. Graf 7.4. znázorňuje pouze demonstrace, manifestace či mítinky, které nebyly organizované politickými stranami, a nezahrnuje další kolektivní strategie (např. petice, hladovky, happenings atd.).

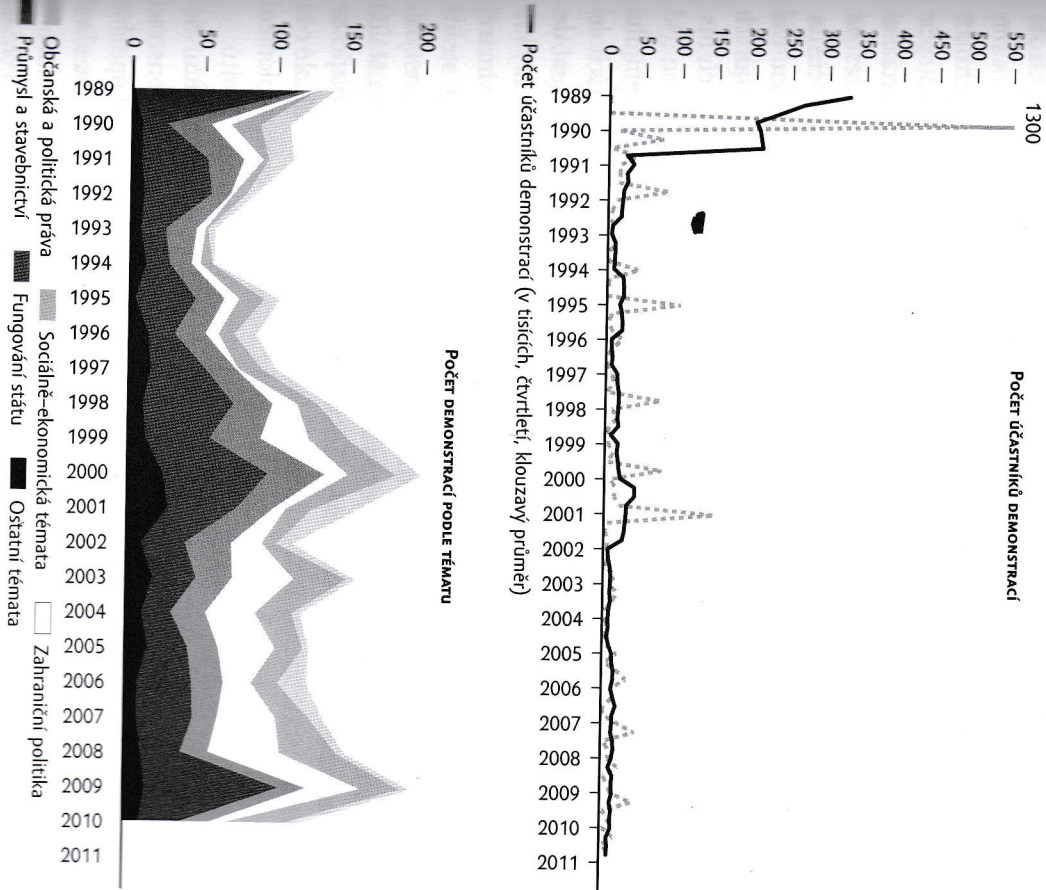

lucce na konci roku 1989 vykazuje největší absolutní roční počet účastníků na demonstracích ve sledovaném období. Protirežimních demonstrací a pochodů se tehdy zúčastnilo přes 1,3 milionu lidí. Jednalo se ale o jednorázovou a krátkodobou masovou mobilizaci, která byla koncentrovaná prakticky jen do dvou měsíců na konci roku 1989. Hned v prvním pololetí roku 1990 byl protest z hlediska počtu účastníků výrazně nižší (přibližně 127 tisíc lidí). Z hlediska počtu lidí v ulicích se sametové revoluci žádně jiné období v novodobé historii Československa a později České republiky nevyrovná. Po roce 1989 se počet účastníků demonstrací pohybuje v desítkách tisíc lidí ročně a výjimečně tento počet překročí hranici sta tisíc. Celonárodní mobilizace podobná demonstracím a stávkám během sametové revoluce proběhla ještě v roce 1992 v podobě petice za vypsaní referenda o rozdělení Československé federace, kterou podepsalo přes dva miliony lidí (není zahrnuto v grafu, který znázorňuje jen demonstrace).³²

Spodní část Grafu 7.4. znázorňuje vývoj absolutního počtu demonstrací od roku 1989 do 2010 a jejich tematické zaměření. Podívejme se nejprve na vývoj absolutního ročního počtu uskutečněných demonstrací bez ohledu na jejich tematické zaměření. V grafu vidíme, že protest vykazuje z hlediska počtu organizovaných demonstrací jiný průběh v čase než počet demonstrantů a demonstrantek. V období sametové revoluce v roce 1989 se uskutečnilo celkem 137 demonstrací, které byly koncentrovány převážně do posledních dvou měsíců. V následujících letech došlo k poklesu počtu demonstrací, který trval až do roku 1994, kdy počet demonstrací dosáhl historického minima (56 demonstrací za rok) v období od sametové revoluce do roku 2010. Od roku 1994 začal počet demonstrací stoupat a v druhé polovině devadesátých let roční počet uskutečněných demonstrací kolem 140 a udržuje se vždy na hladině nad sto událostí ročně. V roce 2000 dosáhl roční počet demonstrací svého historického maxima dvou set demonstrací. Konkrétní počet demonstrací v jednotlivých obdobích je samozřejmě závislý na úrovni agregace datných časových jednotek. Pokud bychom například sledovali čtvrtletí, bude poslední čtvrtletí roku 1989 obdobím s nejvyšším počtem uskutečněných demonstrací. Jedná se ale o jednorázový extrémní nárust, který výrazně převyšuje počet demonstrací v ostatních čtvrtletích počátku devadesátých let. Jak roční, tak čtvrtletní počet demonstrací v druhé polovině devadesátých let roste a je více rovnoměrně rozložený v čase. Bez ohledu na úroveň agregace

³² Metoda analýzy protestních událostí je nevhodnější pro analýzu veřejných kolektivních událostí, jako jsou demonstrace, pochody nebo násilné akce, protože tyto typy událostí jsou mediálním zpravodajstvím víceméně systematicky pokryté. Mediální zachycení petic, které nemusí být veřejné a které nemají charakter jednorázových časové a prostorově ohraničených událostí, je pravděpodobně víc selektivní.

Graf 7.4. Vývoj počtu demonstrací a jejich účastníků v České republice

Zdroj: Analýza protestních událostí 1989–2010 v ČR pocházející z dat České tiskové kanceláře.

Poznámka: Počet účastníků demonstrací je čtvrtletní suma počtu účastníků na demonstracích a shromážděních, které nebyly organizované politickými stranami. Tematické složení protestů ukazuje roční počet těchto kolektivních událostí podle tématu, ke kterému se daná demonstrace nebo shromáždění primárně vyjadřovaly.

dat platí celkový trend, že z hlediska počtu uskutečněných demonstrací protestní aktivity v České republice rostly a od roku 2000 dosáhly nebo i předčily úroveň z počátku devadesátých let.

Jak naznačuje srovnání s horní částí grafu o počtu účastníků a další analýzy na úrovni protestních událostí, účast na jednotlivých demonstracích byla v revolučním období mnohem vyšší než v následujícím období.

V roce 1989 byl počet účastníků a účastnic u valné většiny demonstrací nad tisíc lidí. V následujících třech letech měla polovina událostí více než tři státní občanky a účastnic. Od roku 1993 se velikost demonstrací zmenšila a většina událostí měla v jednotlivých letech od padesáti do dvou set účastníků a účastnic. Demonstrace s účastí vyšší než tisíc lidí jsou po roce 1993 spíše výjimkou. Rostoucí počet událostí a jejich snižující se velikost mohou naznačovat, že protest se stal aktivitou užší části obyvatel, kteří se mohou účastnit více demonstrací. Je ale také možné, že i když se velikost protestů zmenšila, mohou mobilizovat různé skupiny obyvatel. Tento obraz by korespondoval s větší tematickou heterogenitou protestů po roce 1993. Bez individuálních dat, která by zjišťovala účast lidí na konkrétních demonstracích a jejich historii účasti, není možné určit, o který proces se jedná.

Na výjimečnost období sametové revoluce poukazuje kromě extrémního počtu demonstrantů a demonstrantek a vysokého počtu uskutečněných demonstrací i tematické zaměření tehdejších protestů. Tematické složení demonstrací uskutečněných v jednotlivých letech znázorňují různé odstíny křivky ve spodní části Grafu 7.4. Jako téma demonstrace chápeme primární problém, kterého se protestní událost týká bez ohledu na to, na jaké straně sporu demonstrace stojí. To znamená, například, že mezi demonstrace týká jící se zahraniční politiky patří demonstrace na podporu vstupu do NATO i demonstrace proti členství v NATO. Podobně tak demonstrace týkající se průmyslu a stavebnictví zahrnují, například, protesty proti bourání, ale i za zbourání historických budov nebo ekologické demonstrace proti prolomení těžebních limitů, ale i demonstrace podporující zrušení těžebních limitů.

V roce 1989 byly skoro všechny demonstrace zaměřené proti komunistickému režimu a byly součástí demokratického hnutí (85 procent demonstrací se zaměřovalo na fungování státu). V následujícím období se pochopitelně tematické zaměření demonstrací diverzifikovalo. I přesto však téma obecného fungování státu a demokracie zůstalo hlavním nebo druhým hlavním tématem demonstrací i v následujících letech. Celá třetina všech demonstrací během novodobé historie České republiky se věnovala fungování demokratického režimu (demonstrace proti režimu, ohledně kvality vlády, transparentnosti politiky, korupce atd.). Dalšími nejpočetnějšími tématy demonstrací byly otázky dotýkající se průmyslu a stavebnictví (18 %), které zahrnují zejména ekologické a lokální protesty, a demonstrace za lidská hranicích témat a otázek bezpečnosti státu (17 %). Demonstrace za lidská hranicích témat tvoří deset procent celkového protestu. Demonstrace za politická práva tvoří deset procent celkového protestu. Demonstrace za měřující se na ekonomická témata a sociální politiku jsou v české protestní politice obecně spíše minoritní záležitosti. Pouze 15 procent demonstrací se zabývalo tímto tématem a jejich relativní počet oproti ostatním neekonomi-

ckým tématům se v čase prakticky nelší. Ani v období počátku devadesátých let, kdy probíhala transformace centralizovaného hospodářství na tržní kapitalistický systém, nebyl protest v Česku nijak výrazně zaměřen na ekonomické otázky (Čisář, Navrátil 2017; Čisář, Vrablíková 2015). Většina protestu se tak věnuje neekonomickým tématům, jako je kvalita fungování státních institucí, ekologie nebo lidská práva, ne sociálně-ekonomickým otázkám týkajícím se sociálního státu, mezd nebo daní. Česká republika se tematickým zaměřením protestní politiky podstatně liší od sousedních zemí, jako je Polsko nebo Maďarsko, kde naopak ekonomická témata místnímu protestu dominují (Čisář, Vrablíková 2015).

Obecně se zdá, že vývoj protestního aktivismu po roce 1989 měl jiný průběh než vývoj volební účasti. Nevíme zde pozvolný nástup politické apatie, který by vyplýval ze zklamání ze špatného fungování nového režimu, jak někteří autoři tvrdí. Z hlediska počtu angažovaných lidí se spíš v roce 1989 jednalo o jednorázovou masovou mobilizaci v rámci několika celonárodně koordinovaných protirežimních demonstrací, která ale hned v následujícím roce pomínila a účast na demonstracích se dostala na mnohem nižší, nicméně v čase víceméně stabilní úroveň s občasnými fluktuacemi. Z hlediska počtu uskutečněných demonstrací se navíc protestní aktivismus dostal po několika letech útlumu na počátku devadesátých let na úroveň srovnatelnou s referenčním obdobím. Zároveň významně vzrostla diverzita problémů a témat, které občané začali skrze protest vyjadřovat.

7.4. Závěr

Nejčastější politickou aktivitou, kterou využívá více než polovina populace k účasti v politice, je i v České republice stále účast v parlamentních volbách. Zdá se, že další politická aktivita není vykonávaná většinou občanů. Přibližně třetina lidí se angažuje v komunitním aktivismu a čtvrtina podepsala petici. Okolo deseti procent českých občanů také využívá největších forem politické angažovanosti na sociálních sítích. Oblíbenost politického aktivismu na sociálních sítích je srovnatelná s využíváním těchto aktivit v Německu, kde různé online aktivity využívá od deseti do patnácti procent lidí (Theocharis, van Deth 2016).

Z hlediska vývoje v čase se zdá, že se úroveň volebního i nevolebního politického aktivismu v České republice v posledních 15 letech příliš neměnila. Od přelomu tisíciletí jsou nejvýznamnější indikátory politické participace (volební účast, kontaktování politiků, politický konzumerismus, ale i počet demonstrací nebo účastníků na těchto demonstracích) v čase spíše stabilní.

Kdo se účastní různých forem politické participace?

Ivan Petrušček

Jak se zdá, největší změny proběhly v devadesátých letech. Tyto změny však měly jiný průběh v oblasti volební účasti a nevolební politiky. Volební účast pozvolna a výrazně klesala během tohoto období. Protest se vyvíjel odlišně. Masová, ale spíš krátkodobá a jednorázová mobilizace v rámci sametové revoluce byla následovaná razantním poklesem v úrovni protestní mobilizace v prvních letech nového demokratického režimu. Od poloviny devadesátých let ale došlo k pozvolnému nárůstu protestního aktivismu, který se svojí velikostí rovná mobilizaci z roku 1989. Vývoji účasti ve volbách a vývoji protestů tak šly opačným směrem. Zatímco volební účast v devadesátých letech klesala, protestní aktivismus naopak rostl.

Je třeba mít na paměti, že tato negativní souvislost na agregované úrovni v čase neplatí na úrovni jednotlivců. Nedochozí tedy k vytláčení volební účasti protestním aktivismem, tj. že by lidé preferovali účast na demonstracích právě na úkor volení. Jak jsme ukázali výše, na úrovni jednotlivců tento vztah neplatí. Volební účast nemá negativní souvislost s účastí na demonstracích a demonstranti nemají nižší volební účast než lidé, kteří se účastí v devadesátých letech pravděpodobně nemohou lidé, kteří protestují. Naopak se zdá, že tyto odlišné časové trendy by mohly být způsobeny odlišnými skupinami občanů, kteří různým způsobem reagují na stejnou politickou situaci a vývoji politického kontextu. Zatímco většina společnosti, která se v politice angažuje jen volební účastí, se v průběhu devadesátých let z politiky stáhla a volební účast poklesla, menšina lidí, kteří se kromě volení ještě účastní demonstrací, se naopak v tomto období aktivizovala a protestní aktivismus vzrostl.

Zatímco v předchozí kapitole jsme zkoumali, jak se v čase vyvíjí účast lidí na politice, v této kapitole se zaměříme na to, jestli část populace, která se účastní různých politických aktivit, představuje reprezentativní část celé populace občanů. Reprezentativitu budeme sledovat jak z hlediska statusových charakteristik, tak s ohledem na postoje k důležitým politickým otázkám. Význam tohoto zkoumání ospravedlňuje zjištění, že nerovnosti v účasti vedou k nerovnosti ve vlivu a reprezentaci zájmů (Lijphart 1997: 1). Takto vzniklé nerovnosti v reprezentaci zájmů a vlivu nejsou v žádném případě výsledkem náhodného procesu, ale bývají systematicky vychýleny ve prospěch privilegovanějších občanů (zejména občanů s vyššími příjmy a vyšším dosaženým vzděláním).

Odborná literatura upozorňuje, že politické nerovnosti jsou vzájemně propojeny se socioekonomickými nerovnostmi. Socioekonomické nerovnosti produkují politické nerovnosti a politické nerovnosti následně posilují existující socioekonomické nerovnosti. Privilegovanější občané mají větší vliv na proces tvorby politik, které zvyhodňují tuto privilegovanější část populace. Politická nerovnost je tedy užitečná pro privilegované vrstvy společnosti, ale pro znevýhodněné členy společnosti představuje začarovaný kruh, který nevede k narovnání příležitosti a zlepšení jejich nevhodného postavení (Dahl 2006; Verba 2003).

V této kapitole konkrétně zkoumáme, jak se skupiny české společnosti – definované pohlavím, dosaženým vzděláním, věkem a velikostí bydliště – liší z hlediska účasti na politice. Zároveň se zaměříme i na to, zda se lidé, kteří participují na politice, odlišují od těch, kteří se jí neúčastní, z hlediska politických postojů. Zatímco odlišnosti v měře účasti mezi jednotlivými statusovými skupinami nemusí být problematické samy o sobě, na významu získávají, jestliže jsou propojeny i s odlišnostmi v postojích a politických preferencích. Signály o podpoře jednotlivých veřejných politik, které aktivní část veřejnosti svou účastí na politice vysílá politické sféře, tak mohou být zkreslené a nereprezentativní z hlediska všech občanů.

Nejprve představíme koncept politické nerovnosti a různé zdroje této nerovnosti. Následně se zaměříme na popis základních způsobů měření poli-